

телигенцията — прѣдимно градската — трѣбва да диримъ въ голѣма степенъ липсата на организирана грѣцка пропаганда и, слѣдователно, нашето спасение като народъ. Ако гърцитѣ, поставенитѣ въ такова благоприятно положение прѣзъ врѣме на турското робство спрѣмо насъ, биха дѣйствували организирано, ние като народъ, може би, щѣхме да бждемъ само единъ исторически споменъ. Ето защо, достатѣчно бѣше на нашитѣ дѣятели да прокаратъ разликата между вѣра и народностъ, за да отправятъ българитѣ по пѣтя на тѣхото национално събуждане.

Съвсѣмъ другъ е въпроса съ сръбската пропаганда. Прѣди всичко, тя е резултатъ на организация, задъ която стои една държава. Поради туй, че е дѣло на единъ народъ, близъкъ и по езикъ и по историческо минало съ нашия, притежавала е всички условия да се шири не толкова изъ градскитѣ, колкото изъ селскитѣ сръди, т. е., да засегне самото народно ядро. И, трѣбва да се признае, изъ селата тя е вирѣяла по-добрѣ, отколкото изъ градоветѣ, защото на простия и некултуренъ селянинъ сръбско и българско е било се едно — нали единъ е езика, една и вѣрата? Съ право сръбскитѣ агитатори сж се бояли отъ клетвата на патриарха срѣщу българския народъ, която би могла да го отдѣли отъ сръбския¹⁾.

Борбата съ сръбската пропаганда, особно при условията, срѣдъ които се е намиралъ тогава нашиятъ народъ, е ставала още по-трудна, като се вземе прѣдъ видъ: а) че тя е била поддържана на много мѣста отъ грѣцката, а почти вредомъ отъ фанариотитѣ владици; б) че Сърбия живѣе въ непосредствено съсѣдство съ насъ и досѣгва отъ двѣ страни нашитѣ земи: западъ и юго-западъ; в) че не еднажъ е била подкрѣпена и отъ турската власть.

При тия прѣдимства отъ сръбска страна ние сме стояли почти безъ всѣкакви други срѣдства за бѣрба, освѣнъ съ нашето име и нашата чисто българска упоритостъ. Освѣнъ това, тъкмо когато се ширѣше сръбската пропаганда, българскиятъ народъ е ималъ да разрѣшава най-заплетенитѣ проблеми, безъ рѣшението на които той не би могълъ да живѣе като народъ. Надъ него е висѣлъ църковенъ въпросъ, въпросъ за

¹⁾ Одношај Србије према црквеном питању бугарском пре двадесет година (успомене једнога српског државника писаних 1874 год.). Отаџбина, кн. 26, стр. 321—322.